

УДК 81.114'33

Зроднікова К. В.

НАЙМЕНУВАННЯ МЕБЛІВ ЯК ЧАСТИНА ЛЕКСИЧНОЇ СИСТЕМИ ПОЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ШТУЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена зіставному дослідженню семантики тематичної групи найменувань меблів у англійській та українській мовах. Проаналізовано семну структуру одиниць цієї тематичної групи та побудовано класифікацію найменувань меблів за семантичними групами та підгрупами.

Ключові слова: найменування меблів, значення, сема, семантична група.

Зроднікова Е. В. Наименования мебели как часть лексической системы обозначения предметов искусственного происхождения в английском и украинском языках. – Статья.

Статья посвящена сопоставительному изучению семантики тематической группы наименований мебели в английском и украинском языках. Проанализировано семную структуру единиц этой тематической группы и построено классификацию наименований мебели по семантическим группам и подгруппам.

Ключевые слова: наименования мебели, значение, сема, семантическая группа.

Zrodnikova K. V. Names of furniture as a part of the lexical system of the artificial objects nomination in English and Ukrainian. – Article.

The given article deals with the semantic contrastive analyses of names of furniture as a thematic group in English and Ukrainian. The semantic structure of the given thematic group has been studied and the classification of names of furniture into semantic groups and subgroups has been conducted.

Key words: names of furniture, meaning, seme, semantic group.

У роботі розглянуто найменування меблів (далі НМ), тобто лексичних одиниць, що позначають предмети обстановки квартири та кімнати, на матеріалі англійської та української мов, напр.: англ. *furniture* «меблі», *soft furniture* «м'які меблі», *fitment* «предмет обстановки», *bed* «ліжко»; укр. *меблі*, *м'які меблі*, *предмет меблів*, *ліжко*. Серед найменувань предметів штучного походження на особливу увагу заслуговують найменування побутових предметів. Побутова лексика або побутовизми [1, 32] становлять важливу засаду для вивчення та розуміння культурно-національних особливостей життя носіїв мови, історичного розвитку лексики мови, а також ступеня лексикографізації цих мовних одиниць. До найменувань побутових предметів зараховують тематичні групи лексем на позначення меблів та внутрішнього обладнання дому, електричних пристроїв, домашнього текстилю, кухонних приладів та посуду, предметів декору, одягу, прикрас та ін. [3, 82]. Тематична група НМ теж досліджувалась українськими вченими [4, 76; 5, 205], проте порівняно з іншими групами набула меншої наукової уваги [6; 7].

Метою запропонованого дослідження є зіставний аналіз семантики НМ із побудовою семантичної класифікації НМ. Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань: 1) огляд лінгвістичних досліджень і публікацій, присвячених аналізу побутової лексики; 2) складання емпіричного матеріалу роботи; 3) розклад тлумачень найменувань меблів на семи методом компонентного аналізу; 4) побудова класифікації НМ; 5) зіставний опис семантики НМ.

Потребою складання корпусу лексем на позначення меблів, виокремлення їх семантичних ознак

в англійській та українській мовах і підвищенням інтересом до зіставного вивчення мовних одиниць у синхронії зумовлена актуальність запропонованої роботи. Матеріал дослідження склали 282 одиниці (НМ) в англійській та 204 – в українській мові, отримані з лексикографічних джерел цих мов (8; 10–13, 15–18), а також спеціальних меблевих каталогів (9; 14). За одиницю аналізу прийнято моносемантичний іменник або іменникове словосполучення, напр.: англ. *table* – «a piece of furniture with a flat top supported by legs», *folding chair* – «has parts that you can bend or fold together to make it easier to carry or store» (15); укр. *стіл* – «вид меблів у вигляді горизонтально укріпленої на ніжках широкої дошки (іноді з ящиками, тумбочками), на яких розміщують різні предмети», *складний стілець* – «який можна скласти завдяки рухомому або збірному поєднанню частин» (11). Різниця у кількості отриманих одиниць пов'язана з більшою кількістю предметів меблів у побуті англійської мови етносів Великої Британії та США, напр.: для НМ англ. *Windsor chair* – «a wooden chair with spindle back, raking legs, and usually a saddle seat» «дерев'яний стілець з витягнутою спинкою, непрямыми ніжками, і зазвичай м'яким сидінням» (17) в українській мові еквівалент відсутній.

Тлумачення НМ в англійській та українській мовах дозволяють класифікувати відібрані одиниці на основі сем, зазначених у тлумаченні слова, таких як: «група меблів», «одиниця меблів», «функція (для відпочинку та сну, для сидіння, для прийому їжі, для розташування та зберігання речей або посуду)», «особливості конструкції чи форми», «призначення для однієї чи декількох осіб» та ін. Було виокремлено дві семантичні макрогрупи та групи і підгрупи в них.

На основі архисеми [2, 371] «загальна сукупність предметів меблів» виокремлено першу семантичну макрогрупу НМ, напр.: англ. *furniture* «меблі», *suite* «набір, гарнітур меблів»; укр. *меблі, меблювання, умеблювання, омеблювання, мебля, постанова* (зустрічаємо у діалектах української мови), *модульна система*. Значення цієї семантичної макрогрупи може бути ускладнене семами «спільне призначення» й «розташування у певній кімнаті», формуючи групу «сукупність предметів меблів у певній кімнаті», пор.: англ. *bedroom furniture* «спальня», *kitchen furniture* «кухня», *living room furniture* «вітальня»; укр. *гарнітур, кабінетний гарнітур, столовий гарнітур, набір меблів, стінка, спальня, кухня, вітальня, кабінет*. Варто зазначити, що НМ, які утворилися завдяки метафоричному переносу «назва кімнати – назва меблів для цієї кімнати», були зафіксовані виключно в українській мові, напр.: укр. *спальня* – «(1) кімната для снання; 2) комплект меблів для такої кімнати» (8, 1165). Чергову групу утворюють лексеми англ. *soft furniture* «м'які меблі», *three-piece suite* «набір з двох м'яких стільців і дивана» та укр. *м'які меблі*, які демонструють додаткову

сему «особливість конструкції: набитий м'яким матеріалом або зроблений на пружинах».

Друга семантична макрогрупа репрезентована НМ зі значенням «одиничний предмет меблів», напр.: англ. *fitment* «предмет обстановки», *unit* «предмет обстановки», *article of furniture* «предмет меблів», *piece of furniture* «предмет меблів», *stick of furniture* «предмет меблів»; укр. *предмет меблів*. В англійській мові використовують унікальне НМ *accent furniture* «предмет мебелів, що використовується для декорації кімнати або іншого предмету меблів», значення якого містить сему «функція: декорація».

Велику семантичну групу утворюють НМ на позначення «одиничного предмету меблів, що слугує для сну та відпочинку», напр.: англ. *bed* «ліжко», розмовне НМ *sack* «ліжко», *divan* «ліжко» у значенні «a bed with a thick base» «ліжко з твердою основою»; укр. *ліжко, постіль, постеля, ліжечко*; лексеми, марковані як застарілі: *одр, одрина, ліжниця, ложе, ложа*; та зневажливо вживані НМ *барліг, берлога, лігво, сексодром*. Ця семантична група може бути класифікована на ряд підгруп (табл. 1).

Таблиця 1

Семантичні підгрупи НМ на позначення «одиничного предмету меблів, що слугує для сну та відпочинку» в англійській та українській мовах

№	Значення семантичної підгрупи	Мова та кількість НМ	
		Англ.	Укр.
1.	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку»	3	13
1.1	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку, для однієї особи»	2	2
1.2	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку, для двох осіб»	6	3
1.3	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку, для дитини з високими боковими бортиками»	6	1
1.4	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку, для дитини без ніжок, що можна рухати зі сторони в сторону»	3	3
1.5	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку, для дитини без ніжок у формі корзинки, в якому можна переносити дитину»	3	
1.6	«легкий одиничний предмет меблів, що складається та слугує для сну та відпочинку»	3	3
1.7	«легкий одиничний предмет меблів, що складається, кріпиться (або зберігається у середині) до частини будівлі чи одиниці меблів та слугує для сну та відпочинку»	13	
1.8	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку в лікувальній установі»	6	1
1.9	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку в пенітенціарній установі»	1	1
1.10	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку в транспортному засобі»	2	1
1.11	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку на відкритому повітрі»		2
1.12	«одиничний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку, який має змінену форму каркасу»	3	1
1.13	«чохол з тканини, наповнений еластичним матеріалом, що слугує для сну та відпочинку»	2	2
1.14	«чохол з тканини, наповнений соломомою, для сну та відпочинку»	2	2

1.15	«чохол з тканини, наповнений водою, для сну та відпочинку»	2	
1.16	«чохол з тканини, наповнений повітрям, для сну та відпочинку»	2	
1.17	«чохол з тканини, наповнений пружинами, для сну та відпочинку»	1	1
1.18	«чохол з тканини, наповнений вовною (бавовною), для сну та відпочинку, який обертає людину з усіх боків та використовується на відкритому повітрі, під час походу»	1	2
	Усього	61	38

Сема «для однієї особи» формує підгрупу з НМ англ. *single bed* «односпальне ліжко»; *twin bed* «односпальне ліжко» (в американському варіанті англійської мови); укр. *односпальне ліжко*, *одинарне ліжко*. А сема «для двох осіб» притаманна лексемам англ. *double bed* «двоспальне ліжко», *twin bed* «двоспальне ліжко», *queen-sized bed* «дуже велике ліжко», *queen-size bed* «дуже велике ліжко», *bunk bed* «двоюрисне ліжко», *bunk* «двоюрисне ліжко»; укр. *двоспальне ліжко*, *подвійне ліжко*, *двоюрисне ліжко*. Значення НМ може бути обмежено семами «для дитини» та «особливість конструкції: високі бокові бортики, напр.: англ. *cot* «дитяче ліжко», *crib* «дитяче ліжко», *baby bed* «дитяче ліжко», *baby's bed* «дитяче ліжко», *infant bed* «ліжко для немовляти», *toddler bed* «дитяче ліжко»; укр. *дитяче ліжко*. Варто відзначити, що в українській мові НМ цієї підгрупи репрезентовані однією одиницею порівняно з принаймні шістьма НМ в англійській мові. Такі лексеми на позначення дитячого ліжка, як: англ. *cradle* «колиска», *crib* «дитяче ліжко, люлька», *stock* «колиска» та укр. *колиска*, *люлька*, *люля* доповнені семами «особливість конструкції: відсутність ніжок» та «особливість функціонування: рух зі сторони в сторону», що демонструє таке тлумачення: англ. *cradle* «колиска» – «a small bed for a baby which can be pushed gently from side to side» «маленьке ліжко для дитини, яке можна штовхати із сторони в сторону» (18, 56). Англійські лексеми *carrycot* «переносне дитяче ліжко у формі корзинки з ручками», *bassinets* «плетена колиска у формі корзинки», *Moses basket* «корзинка для сну дитини» виявляють значення «особливість конструкції: форма корзинки з ручками» та «можливості використання: перенесення дитини».

Чергову семантичну підгрупу формують НМ англ. *camp bed*, *camp cot*, *folding bed*, *cot* «розкладушка» та укр. *розкладне ліжко*, *розкладушка*, *розкладачка*, що позначають «легке розкладне ліжко». Сему «особливість конструкції: можливість складання» мають також інші лексеми англійської мови, проте їхнє значення доповнено ще однією особливістю конструкції – «кріплення (або зберігання усередині) до частини будівлі чи одиниці меблів», пор.: *Murphy bed* «вбудоване у стіну ліжко», *hide-a-bed*, *wall bed*, *in-a-door bed* «вбудоване у стіну чи двері ліжко», *recess bed* «ліжко, яке складається та зберігається вертикально у ніші або комірчині», *door bed* «ліжко, що у складеному ви-

гляді висить на дверях», *pull-out bed* «ліжко, яке ховають, якщо воно не потрібне», *trundle bed* «ліжко, яке вдень засувають під вище ліжко», *trundle bed* «ліжко, яке удень засувають під вище ліжко», *sleepover bed* «ліжко, яке зазвичай зберігається під двоспальним», *kids sleepover bed* «дитяче ліжко, яке зазвичай зберігається під двоспальним», *box bed* «ліжко, вбудоване у стіну, що обшита панелями», *loft bed* «ліжко, вбудоване у вітальню».

Семантична підгрупа НМ «лікарняне ліжко» представлена в обох мовах дослідження, напр.: англ. *pay bed* «лікарняне ліжко», *private pay bed* «лікарняне ліжко для анонімних пацієнтів», *amenity bed* «лікарняне ліжко», *hospital bed* «лікарняне ліжко», *hospital cot* «лікарняне ліжко», *gatch bed* «лікарняне ліжко»; укр. *лікарняне ліжко*. Зокрема англійські НМ *amenity bed* «лікарняне ліжко» та *gatch bed* «лікарняне ліжко», окрім семи «місце розташування у спеціальній установі: лікувальній», містить сему «особливість конструкції: пересувні частини, що дозволяють підіймати частини тіла пацієнта». НМ англ. *plank bed* «нари» та його український еквівалент *нари* вживають відносно ліжка, розташованого у пенітенціарній установі. «Місце розташування» є обов'язковою семою ще й НМ зі значенням «ліжко, розташоване у транспортному засобі» (пор.: англ. *bunk* «койка», *berth* «койка»; укр. *койка*) та НМ на позначення «ліжко, розташоване на відкритому повітрі» (напр.: укр. *тапчан*, *лежак*). Оскільки еквіваленти українських лексем *тапчан* та *лежак* в англійській мові відносять до НМ «одиничний предмет меблів, що слугує для сидіння та відпочинку», то вони не були зараховані до цієї підгрупи, пор.: англ. *sunbed* «лежак» – «a long low chair with a back along half its length and one arm» «довгий низький стілець зі спинкою, довжиною наполовину довжини стільця, та однією ручкою» [17]. Залишкову підгрупу утворюють лексеми з додатковою семою «особливість конструкції: зміна форми каркасу ліжка», напр: англ. *sleigh bed* «ліжко із загнутими спинками біля голови і ніг, що схоже на сани», *four-poster bed* «ліжко з високими підпірками для балдахину», *daybed* «вузьке ліжко з шухлядами»; укр. *ліжко з шухлядами*.

Іншим видом меблів, що людина використовує для сну та відпочинку є англ. *mattress* «матрац», *futon* «матрац у Японії» та укр. *матрац*, *матрацик*, що свідчать тлумачення цих НМ: англ. *mattress* «матрац» – «a fabric case filled with

resilient material (as cotton, hair, feathers, foam rubber, or an arrangement of coiled springs)» «чохол з тканини, наповнений еластичним матеріалом (бавовна, вовна, каучук або пружини)» (17); *mattress* – «м'яка товста підстилка для лежання» (11). Залежно від матеріалу наповнення матрацу виявляється можливим виокремити декілька наступних семантичних підгруп: «чохол з тканини, наповнений соломною, для сну та відпочинку», напр.: англ. *pallet* «матрац, наповнений соломною», *hay-mattress* «матрац, наповнений соломною»; укр. *сінник*, *солом'яник*; «чохол з тканини, наповнений водою, для сну та відпочинку», напр.: *waterbed* «матрац, наповнений водою», *water mattress* «матрац, наповнений водою»; «чохол з тканини, наповнений повітрям, для сну та відпочинку», напр.: англ. *airbed* «матрац, який наповнюють повітрям і використовують як ліжко», *air mattress* «матрац, який наповнюють повітрям і використовують як ліжко»; «чохол з тканини, наповнений пружинами, для сну та відпочинку», напр.: англ. *spring mattress* «пружинний матрац», укр. *пружинний матрац*. Значення лексем англ. *sleeping bag* «спальний мішок» та укр. *спальний мішок*, *спальник*, окрім семи «чохол з тканини, наповнений вовною (бавовною), для сну та відпочинку», демонструють семи «обертає людину з усіх боків» та «особливість функціонування: на відкритому повітрі, під час походу».

Подібним чином було досліджено семантичні особливості НМ на позначення «одиночного предмету меблів, що слугує для сидіння та відпочинку» та «одиночного предмету меблів, що слугує для зберігання та розташування речей, предметів побуту».

Здійснене вивчення семантичних ознак НМ у англійській та українській мовах дозволило дійти до таких висновків. На основі компонентного аналізу встановлено ієрархію НМ: загальна сукупність меблів – назва одиночного предмету меблів – назва меблів за їхнім функціональним призначенням – конкретний предмет меблів. Детальніше розглянуто групу НМ «одиночний предмет меблів, що слугує для сну та відпочинку», яку було класифікована за 18-ма підгрупами залежно від додаткових сем. У зіставному аспекті слід зазначити, що в англійській мові НМ цієї групи представлена більшою загальною кількістю одиниць (61 НМ в англійській мові та 36 – в українській) та більшою кількістю семантичних підгруп (17 підгруп в англійській мові та 14 – в українській).

В англійській мові перевага віддається одиницям на позначення предметів меблів, що мають у своїй семантиці багато додаткових сем, що описують функцію, форму, конструкцію предмету меблів. У той час як для української мови характерні НМ на позначення цілого класу меблів, значення яких не ускладнені такими додатковими семами.

Література

1. Бибик С.П. Побутовизм як лінгвокультурема / С.П. Бибик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» – 2008. – Вип. 10. – С. 31–35.
 2. Гак В.Г. К проблеме семантической синтагматики / В.Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики / отв. ред. С.К. Шаумян. – М. : Наука, 1972. – С. 367–395.
 3. Дятчук І.В. Тематичні групи лексик: історичний аспект / І.В. Дятчук // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2012. – Вип. 5. – С. 81–89.
 4. Ігнатенко Д.А. Найменування меблів та хатнього начиння у творах Т.Г. Шевченка та в українських говірках на півночі Молдови / Д.А. Ігнатенко // Одеський лінгвістичний вісник. – 2014. – Вип. 3. – С. 76–83 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oljournal.in.ua/archive/v3/11.pdf>.
 5. Муляр І.В. Лексико-тематичні парадигми найменувань меблів житлового приміщення в українській мові / І.В. Муляр // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». – 2008. – Т. 16 – Вип. 14. – С. 205–209 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdumo_2008_16_14_37.pdf.
 6. П'яст Н.Й. Формування тематичної групи «назви посуду» в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.Й. П'яст ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003. – 19 с.
 7. Шафтельская Н.В. Мотивационно-сопоставительный словарь предметно-бытовой лексики русского и английского языков / Н.В. Шафтельская // Вопросы лексикографии. – 2013. – № 1(3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/motivatsionno-sopostavitelnyy-slovar-predmetno-bytovoy-leksiki-russkogo-i-angliyskogo-yazykov>.
- Джерела ілюстративного матеріалу**
8. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1719 с.
 9. Види і класифікація меблів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrarticles.pp.ua/tovary/9769-vidy-i-klassifikaciya-mebeli.html>.
 10. Практичний словник синонімів української мови / уклад. і гол. ред. С. Караванський. – Львів : БаКб, 2012. – 538 с.
 11. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
 12. Словники України он-лайн. Український лінгвістичний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corp.ulif.org.ua/dictua/>.
 13. Collins English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com>.
 14. Furniture Glossary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.furnishingsguide.com/glossary.htm>.
 15. Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh : Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.
 16. Macmillan English Dictionary. – Oxford : Macmillan Publishers Limited, 2006. – 1692 p.
 17. Merriam Webster's Advanced Learner Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com>.
 18. Oxford Advanced Learner's Encyclopedic. – Oxford : Oxford University Press, 1992. – 1081 p.